

Informace o projednání Úvodní zprávy České republiky o opatřeních přijatých k plnění závazků podle Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením ve dnech 31. března a 1. dubna 2015

I. Úvod

Dne 13. prosince 2006 přijalo Valné shromáždění OSN text Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením (dále jen „Úmluva“). Úmluva je významnou smlouvou o lidských právech a základních svobodách, doplňuje tedy sedm stávajících základních lidskoprávních úmluv OSN¹. Je založena na principu rovnoprávnosti a zaručuje osobám se zdravotním postižením (dále jen „osoby se ZP“) plné uplatnění všech lidských práv a podporuje jejich aktivní zapojení do života společnosti. Úmluva je založena na obecných zásadách, kterými jsou především:

- respekt k lidské důstojnosti a nezávislosti,
- zákaz diskriminace,
- plné zapojení do společnosti,
- rovnost příležitostí,
- přístupnost,
- rovnost žen a mužů,
- respekt k vyvíjejícím se schopnostem dětí a jejich právu na zachování identity.

Zároveň s textem Úmluvy byl na uvedeném Valném shromáždění OSN přijat i text Opčního protokolu k Úmluvě (dále jen „Opční protokol“), umožňující smluvním státům uznat pravomoc Výboru OSN pro práva osob se zdravotním postižením (dále jen „Výbor OSN pro OZP“) zabývat se stížnostmi jednotlivců nebo skupin jednotlivců na porušení práv vyplývajících z jednotlivých ustanovení Úmluvy.

Dne 30. března 2007, tj. v den, kdy byly oba výše uvedené dokumenty otevřeny k podpisu, podepsala mezi prvními signatáři Česká republika v sídle OSN v New Yorku jak samotnou Úmluvu, tak i Opční protokol.

Ihned poté byl v České republice zahájen proces ratifikace Úmluvy, který byl dokončen v roce 2009. Ratifikační listina České republiky byla uložena u generálního tajemníka OSN, deponitáře Úmluvy, dne 28. září 2009. Podle svého čl. 45 odst. 2 tak pro Českou republiku vstoupila Úmluva v platnost dne 28. října 2009. Ve Sbírce mezinárodních smluv byla Úmluva vyhlášena pod č. 10/2010 Sb. m. s.

K ratifikaci Opčního protokolu Česká republika zatím nepřistoupila.

Gestorem implementace Úmluvy v České republice je v souladu s usnesením vlády ze dne 19. března 2007 č. 284 Ministerstvo práce a sociálních věcí (dále jen

¹ Dalšími jsou Úmluva proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání, Mezinárodní úmluva o odstranění všech forem rasové diskriminace, Úmluva o odstranění všech forem diskriminace žen, Úmluva o právech dítěte, Mezinárodní úmluva o ochraně práv všech migrujících pracovníků a jejich rodinných příslušníků, Mezinárodní pakt o občanských a politických právech a Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech.

„MPSV“). Spolugestorem implementace Úmluvy je sekretariát Vládního výboru pro zdravotně postižené občany (dále jen „VVZPO“).

V souladu s čl. 35 Úmluvy předložila v říjnu 2011 Česká republika Výboru OSN pro práva osob se zdravotním postižením (dále jen „Výbor“) Úvodní zprávu České republiky o opatřeních přijatých k plnění závazků podle Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením (dále jen „Úvodní zpráva“).

V rámci přípravy přezkumu Úvodní zprávy k ní přijal Výbor, jenž působí při úřadu vysokého komisaře OSN pro lidská práva, na svém zasedání konaném ve dnech 7. až 10. října 2014 tzv. „List of issues“ (datovaný dnem 28. října 2014), který obsahoval doplňující otázky, k nimž zaslala Česká republika ve stanoveném termínu, tj. do 15. prosince 2014, a v souladu s podklady dodanými příslušnými resorty, své odpovědi.

Samotné projednávání Úvodní zprávy před Výborem proběhlo v rámci jeho 13. zasedání, a to ve dnech 31. března až 1. dubna 2015.

Úkolem MPSV jako gestora provádění a koordinace naplňování Úmluvy v České republice bylo koordinovat vypracování podkladů pro obhajobu a zajistit účast delegace České republiky na shora uvedeném projednávání Úvodní zprávy před Výborem.

Úvodní zprávu projednávala delegace České republiky (dále jen „Delegace ČR“) ve složení:

Jméno a příjmení	Funkce / Pracovní zařazení	Instituce
Mgr. Michaela Marksová	ministerně práce a sociálních věcí	vedoucí delegace
Ing. Kateřina Sequensová	velvyslankyně	Stálá mise ČR při evropské úřadovně OSN v Ženevě
Mgr. Zuzana Zajarošová	ředitelka odboru EU a mezinárodní spolupráce	MPSV
Ing. Radka Soukupová	ředitelka odboru sociálního začleňování	MPSV
Mgr. Petr Černíkovský	ředitel odboru strategie a evropských záležitostí	MŠMT
Ing. arch. Daniela Grabmüllerová, Ph.D., MBA	ředitelka odboru evropských záležitostí	MMR
JUDr. Štefan Čulík	vedoucí oddělení politiky sociálního začleňování	MPSV
Mgr. Ivana Příhonská	oddělení koncepce sociálních služeb	MPSV
Mgr. Lukáš Krupička	oddělení koncepcí a strategií trhu práce	MPSV
Mgr. Barbora Mičicová	sekretariát Vládního výboru pro zdravotně postižené občany	Úřad vlády
Mgr. Martina Brzková	oddělení zdravotně sociálních služeb	MZ
Mgr. et Mgr. Lenka Habrnálová	samostatné oddělení mezinárodní spolupráce	MSP
Mgr. Jitka Savin	odbor zahraničních vztahů a EU	MD

Zastoupení v Delegaci ČR bylo nabídnuto i Českému statistickému úřadu, Kanceláři veřejné ochránkyně práv a Národní radě osob se zdravotním postižením v ČR, tyto subjekty však možnosti mít svého zástupce v delegaci nevyužily.

Na projednávání Úvodní zprávy před Výborem byli jako hosté přítomni rovněž zástupci některých českých organizací hájících zájmy osob se ZP a stejně tak i zástupci některých mezinárodních organizací osob se ZP.

II. Dialog s Výborem

Projednávání Úvodní zprávy – dialog s Výborem o naplňování jednotlivých článků Úmluvy se odvíjel od textu Úvodní zprávy předložené Českou republikou v roce 2011, Výborem zasláno seznamu doplňujících otázek (tzv. list of issues) a odpovědí České republiky na tyto otázky. Významným zdrojem informací pro Výbor bylo i setkání se zástupci českých nevládních organizací osob se ZP v předvečer jednání; nevládní organizace připravily i „stínové“ odpovědi na list of issues a v době předložení Úvodní zprávy také svou „stínovou“ zprávu. Kromě toho některé další nevládní (i mezinárodní) organizace zaslaly členům Výboru své „dílčí“ zprávy o situaci osob se ZP v České republice.

Projednávání Úvodní zprávy zahájila a po celou dobu dialog s Delegací ČR jednání vedla předsedkyně Výboru Maria Cisternas Reyesová (Chile).

V rámci svého úvodního vystoupení na začátku jednání vedoucí Delegace ČR Mgr. Michaela Marksová popsala politiku České republiky vůči osobám se ZP, zmínila pět dosud přijatých národních plánů zaměřených na zlepšování situace a postavení osob se ZP, konkrétní cíle a úkoly v nich obsažené, jejich každoroční vyhodnocování a jejich pozitivní dopad na důstojnost osob se ZP a jejich sociální integraci. Vedoucí Delegace poté shrnula některé významné změny, ke kterým došlo od předložení Úvodní zprávy v roce 2011, a to zejména:

- přijetí nového občanského zákoníku, který zcela vylučuje úplné zbavení svéprávnosti osob s těžkou duševní poruchou (omezení svéprávnosti je vždy až posledním z možných opatření řešení situace těchto osob) a reformuje institut opatrovnictví,
- přijetí novely školského zákona (především novelizace § 16) zvyšující důraz na inkluzivní vzdělávání,
- pokrok dosažený v oblasti bezbariérového přístupu do veřejných budov a bezbariérové veřejné dopravy.

Jako hlavní výzvy a úkoly do budoucna v oblasti osob se ZP jmenovala:

- relativně nízkou míru zaměstnanosti osob se ZP,
- nutnost provedení reformy (především deinstitucionalizace) psychiatrické péče,
- ratifikaci opčního protokolu k Úmluvě.

Závěrem svého vystoupení informovala členy Výboru o ukončení prací na novém, šestém Národním plánu podpory rovných příležitostí pro osoby se zdravotním postižením na období 2015–2020, který pokrývá shora uvedené prioritní oblasti a je plně harmonizován s články Úmluvy. K ustavení nezávislého monitorovacího mechanismu naplňování Úmluvy dle jejího článku 33 uvedla, že tuto funkci bude v rámci dosaženého celkového konsensu a po novelizaci příslušného zákona zastávat v ČR úřad veřejné ochránkyně práv.

Poté vystoupil zpravodaj pro projednání Úvodní zprávy, kterým byl srbský člen Výboru Damjan Tatić. V úvodu vyjádřil uznání a pochvalu Delegaci ČR za přípravu Úvodní zprávy i odpovědi na seznam doplňujících otázek a vyzvedl také její široké a velmi reprezentativní složení. Zpravodaj dále ocenil pokrok spojený s reformou institutu opatrovnictví a zrušení úplného zbavení svéprávnosti. Pokud jde o

nedostatky v naplňování Úmluvy ze strany České republiky, uvedl tyto problémové okruhy:

- nedostatečný systém monitorování zajištění rovných příležitostí pro osoby se ZP (čl. 5 Úmluvy),
- existence opatrovnictví a rozvoj podpůrných služeb pro osoby s mentálním postižením a autismem (čl. 12 Úmluvy),
- existence velkých investic do institucionální péče na úkor investic směřujících do ambulantních i terénních služeb (čl. 19 Úmluvy),
- značný počet žáků se zdravotním postižením je mimo školy v hlavním vzdělávacím proudu (čl. 24 Úmluvy),
- právo osob se ZP volit a být volen (čl. 29 Úmluvy).

Zpravodaj také pochválil české nevládní organizace za velmi užitečné informace.

V dalším programu jednání pak členové Výboru kladli ve třech kolech Delegaci dotazy k implementaci jednotlivých článků Úmluvy, které se týkaly mj.:

- stávající legislativy, která podle jejich názoru v rámci definic zdravotního postižení, popř. osob se ZP upřednostňuje medicínský, nikoli sociální (lidskoprávní) model – přístup k osobám se ZP,
- problematiky mnohočetných forem diskriminace,
- nedostatečného dohledu a vynucování pravidel pro zpřístupňování veřejných budov a infrastruktury pro osoby se ZP,
- institucionalizace péče pro nejmenší děti se zdravotním postižením,
- třístupňové kategorizace míry zdravotního postižení,
- domácího a sexuálního násilí na ženách se zdravotním postižením,
- zvyšování povědomí o právech osob se ZP (u těchto osob samotných a u soudců a státních zástupců),
- forem medicínských a jiných omezujících zásahů vůči osobám se ZP,
- přístupu osob se ZP k informacím, vč. internetu,
- asistence osobám se ZP v soudním řízení a uzpůsobení věznic pro tyto osoby,
- zajištění účasti osob se ZP na politickém a veřejném životě a na rozhodovacích procesech, vč. odepírání práva volit u osob s omezenou svéprávností,
- televizního vysílání ve znakové řeči, přístupného digitálního televizního vysílání pro osoby nevidomé a osoby s těžkým zrakovým postižením, jakož i role médií v boji proti stigmatizaci osob se ZP,
- dopadu úsporných opatření na život osob se ZP a hrozby chudoby,
- přístupu osob se ZP na pracovní trh a vynutitelnosti kvót pro zaměstnávání osob se ZP.

Největší pozornost a opakované dotazy členů Výboru se týkaly deinstitucionalizace péče o osoby se ZP a velkého objemu investic plynoucích do ústavní péče ve srovnání a na úkor podpory života osob se ZP ve většinové společnosti, uplatňování nového systému omezování svéprávnosti a opatrovnictví, zvyšování inkluzivity vzdělávacího systému či boje proti diskriminaci osob se ZP (opakovaná kritika nedostatku judikatury v tomto směru je připisovaná jednak nízkému povědomí cílové skupiny o vlastních právech, jednak nedostatečné podpoře NNO v této oblasti a osvěty soudců a státních zástupců).

Dále pak členové Výboru činili kritické poznámky k situaci v oblasti:

- postavení Romů (zde v souvislosti s mnohočetnými formami diskriminace),
- mezer v zajišťování inkluzivního vzdělávání zvláště pro znevýhodněné skupiny, vč. dětí se zdravotním postižením,
- nedobrovolných sterilizací žen, vč. kompenzace obětí,
- používání klecových a síťových lůžek a zastaralé/restriktivní psychiatrické péče,
- pravomocí, zdrojů a nezávislosti veřejné ochránkyně práv (fungování dle tzv. Pařížských principů).

V závěrečné části celého dialogu pochválil zpravodaj českou delegaci za snahu upřímně a dopodrobna zodpovědět položené otázky a s odkazem na řadu rozpracovaných zákonů nabídl České republice osobní odborné konzultace a konzultace s dalšími členy Výboru o různých aspektech právní úpravy týkající se osob se ZP. Kvůli nedostatku času na zodpovězení všech otázek členů výboru pak výjimečně nabídl Delegaci ČR, aby své vystoupení doplnila písemně do 24 hodin; Česká republika této nabídce využila a zaslala výboru aktualizované vybrané statistické údaje.

Průběh celého dialogu Delegace ČR s členy Výboru OSN pro OZP bylo možno sledovat také on-line v rámci webcastu. Videozáznam jednání je dostupný na: <http://www.treatybodywebcast.org/category/webcast-archives/crpd/>.

Dialog mezi Delegací ČR a členy Výboru přinesl:

- rekapitulaci pokroku dosaženého v konkrétních oblastech,
- upřesnění problémových situací kriticky nazíraných jednak českým neziskovým sektorem, ale zejména mezinárodní okruhem expertů,
- inspirativní náhled členů Výboru OSN pro OZP na situaci osob se ZP v ČR,
- vytvoření skupiny expertů z relevantních resortů využitelné pro další implementaci Úmluvy.

Průběh projednávání Úvodní zprávy lze hodnotit jako důstojnou reflexi stávající politiky České republiky vůči osobám se ZP a oceněním zejména otevřeného a informovaného popisu české reality spolu s nástinem dalších kroků, které mají život osob se ZP dále zkvalitňovat.

III. Závěrečná doporučení a další kroky

Svá „Závěrečná doporučení“ k projednané Úvodní zprávě (viz část III. tohoto materiálu) zveřejnil Výbor dne 17. dubna 2015. Závěrečná doporučení zcela odrážejí průběh projednávání Úvodní zprávy a zájem členů Výboru o jednotlivé problémové okruhy života osob se ZP v České republice.

Závěrečná doporučení obsahují řadu námětů a opatření, jak lépe naplňovat jednotlivé články Úmluvy a tím přispět ke zlepšení postavení osob se ZP v České republice. V této souvislosti Výbor Českou republiku žádá, aby realizovala jeho doporučení obsažená v závěrečných doporučeních. Výbor dále:

- doporučuje, aby s využitím moderních strategií sociální komunikace byla tato doporučení postoupena ke zvážení a navazujícím krokům členům vlády a parlamentu, činitelům na příslušných ministerstvech, členům soudnictví a příslušným profesním skupinám, jako jsou odborníci v oblasti vzdělávání, lékaři a právní odborníci, a dále místním orgánům a sdělovacím prostředkům,
- doporučuje, aby ČR do přípravy svých pravidelných zpráv zapojila i organizace občanské společnosti a zejména organizace osob se ZP,
- žádá, aby byla závěrečná doporučení rozšířena v přístupné podobě širokému spektru příjemců, vč. nevládních organizací a organizací reprezentujících osoby se ZP, jakož i samotným osobám se ZP a jejich rodinným příslušníkům,
- žádá, aby Česká republika do 12 měsíců předložila písemné informace o opatřeních přijatých k provedení doporučení uvedených v bodech 32 a 37.

Spojenou druhou a třetí periodickou zprávu o plnění Úmluvy má v souladu s čl. 35 Úmluvy Česká republika předložit nejpozději do 28. října 2019 s tím, že do této zprávy zahrne i informace o provádění závěrečných doporučení. V souvislosti s tím dává Výbor k úvaze možnost využít tzv. zjednodušený postup podávání zpráv, v rámci něhož výbor nejméně jeden rok před uplynutím lhůty pro podání zprávy či spojené zprávy smluvní stranou vypracuje seznam otázek. Odpovědi smluvní strany na tento seznam otázek pak tvoří její zprávu.